

text k interpretaci

Je pravda, že sčítáme postupné momenty trvání a že pomocí svých vztahů k číslu se nám *čas* zprvu zdá jako *měřitelná veličina* zcela analogická prostoru. Je tu však třeba činit významný rozdíl. Řeknu například, že právě uběhla jedna minuta a rozumím tím, že kyvadlo, odbíjejíc druhou, provedlo 60 výkyvů. Kdybych si představil těchto 60 výkyvů naráz a pomocí jediného vjemu ducha, vyloučil bych podle předpokladu ideu sledu: myslil bych nikoli na 60 úderů, které po sobě následují, ale na 60 *bodů určité čáry*, z nichž každý, abychom tak řekli, *symbolizuje* výkyv kyvadla. Chci-li si na druhou stranu představit těchto 60 výkyvů v následnosti po sobě, aniž bych ale nějak měnil způsob jejich vyvolání v prostoru, musel bych myslet na každý výkyv a při tom vylučovat vzpomínku na předchozí, neboť prostor z něho neuchoval žádné stopy; ale tím bych se právě odsoudil zůstat bez přestání v přítomnosti; *vzdal bych se myšlení na sled nebo trvání*. Konečně uchováám-li ve spojení s obrazem přítomného výkyvu vzpomínku na výkyv jej předcházející, stane se zde jedna ze dvou věcí: buď oba obrazy položíme vedle sebe a upadneme do své první hypotézy; nebo je budu *vnímat jeden ve druhém*, pronikající se a organizující se mezi sebou, jako *tóny nějaké melodie*, a tak tvořící to, co nazveme nerozlišenou nebo kvalitativní mnohostí, bez jakékoli podobnosti s číslem: takto bych dostal obraz čistého trvání, ale osvobodil bych se také zcela od ideje homogenního prostředí nebo měřitelné kvantity. Ptáme-li se poctivě vědomí, uznáme, že vždy postupuje právě takto, když se zdržuje toho, aby si trvání představovalo symbolicky. Když nás pravidelné kývání kyvadla zve ke spánku, je tento poslední zvuk, poslední vnímaný pohyb tím, co vyvolává tento účinek? Ovšemže nikoli, neboť by nebylo možné pochopit, proč první nepůsobil právě tak. Je to vzpomínka na přechozí tóny položená vedle posledního tónu nebo posledního pohybu? Ale tato vzpomínka sama, když se později klade vedle jedinečného tónu nebo jedinečného pohybu, zůstane bez působnosti. Bude tedy třeba připustit, že *zvuky se skládají mezi sebou* a působí na sebe ani ne tak svou kvantitou jako kvantitou, ale kvalitou, kterou vykazovala jejich kvantita, totiž *rytmickou organizací svého celku*. Bylo by snad jinak možné pochopit účinek slabého a nepřetržitého podráždění? Kdyby počíteček trval jako sám se sebou identický, zůstával by neurčitě slabým, neurčitě

snositelným. Pravdou však je, že každý přírůstek podráždění se organizuje s podrážděními předchozími *jako hudební fráze*, která by byla vždy u svého konce a modifikovala by se bez ustání ve své totalitě přidáním nějakého nového tónu. Tvrdíme-li, že je to stále týž počíteček samotný, je to proto, že myslíme nikoli na počíteček samotný, ale na jeho objektivní příčinu, umístěnou v prostoru. Rozvíjíme jej tudíž zase v prostoru a místo organismu, který se vyvíjí, a místo modifikací, které se vzájemně pronikají, vnímáme týž počíteček – abychom tak řekli – rozprostraňující se do délky a neurčitě se kladoucí vedle sebe. *Pravé trvání*, to které vědomí vnímá, by tudíž muselo být umístěno mezi veličinami zvanými intenzivní, kdyby se ovšem intenzity mohly nazývat veličiny; není to ve skutečnosti kvantita a od té doby, co se někdo pokusí s její pomocí měřit, se za ni nevědomě dosazuje prostor.

Zakoušíme však neuvěřitelnou obtíž, chceme-li si představit *trvání v jeho původní čistotě*, což ovšem pochází jen z toho, že netrváme jen sami: zdá se, že *vnější věci trvají jako my*, čas uvažovaný z tohoto posledního hlediska má zcela vzezření homogenního prostředí. Nejen že se momenty tohoto trvání zdají být sobě vzájemně vnější, jako tělesa v prostoru, ale i pohyb vnímaný našimi smysly je jaksi hmatatelným znamením homogenního a měřitelného trvání. Ba ještě více: *čas vstupuje do formulí mechaniky*, do astronomova a dokonce do fyzikova počtu ve formě kvantity. *Měří se rychlost pohybu, což značí, že čas je také veličinou*. Sama analýza, kterou jsme podnikli, vyžaduje tu ještě doplnění; neboť neměří-li se trvání jako takové, co to potom je, co měří výkyvy kyvadla? Přísně vzato se připustí, že vnitřní trvání, vnímané vědomím, splývá se vzájemným vkládáním faktů vědomí do sebe, s postupným obohacením *já*; avšak čas, který zavádí astronom do svých formulí, čas, který naše hodiny dělí na rovné částičky, tento čas – řekne se – je zcela něco jiného; je to veličina měřitelná a tudíž homogenní. – Nicméně není tomu tak a pečlivé zkoumání tuto iluzi rozptýlí.

cizojazyčný text k překladu

Whenever anything is done with one intention, but something else, other than was intended, results from certain causes, that is called chance: as, for instance, if a man digs the ground for the sake of cultivating it, and finds a heap of buried gold. Such a thing is believed to have happened by chance, but it does not come from nothing, for it has its own causes, whose unforeseen and unexpected coincidence seem to have brought about a chance. For if the cultivator did not dig the ground, if the owner had not buried his money, the gold would not have been found. These are the causes of the chance piece of good fortune, which comes about from the causes encountering each other and combining one with another, not from the intention of the actor. For neither the burier nor the tiller intended that the gold should be found; but, as I said, it was a coincidence, and it happened that the one dug up what the other buried. We may therefore define chance as an unexpected result from the coincidence of certain causes in matters where there was another purpose. The order of the universe, advancing with its inevitable sequences, brings about this coincidence of causes. This order itself emanates from its source, which is Providence, and disposes all things in their proper time and place.

Toutes les fois qu'on agit en vue d'un but déterminé, et que, par l'effet d'une cause quelconque, il arrive un résultat différent de celui que l'on attendait, on l'appelle un hasard ; par exemple, lorsqu'en creusant le sol en vue de cultiver un champ, un laboureur trouve un trésor. Cet événement semble être arrivé fortuitement ; mais il n'a pas été produit par rien ; car il a des causes qui lui sont propres, et c'est le concours imprévu et inopiné de ces causes qui a produit ce hasard. En effet, si le cultivateur n'avait pas creusé le sol, si l'enfouisseur n'avait pas déposé son argent en cet endroit, le trésor n'aurait pas été trouvé. Si cette fructueuse découverte est fortuite, c'est parce qu'elle s'est opérée en vertu de causes qui se sont rencontrées et combinées d'une certaine façon, et non pas par la volonté de celui qui l'a faite. Car ni celui qui a enfoui son argent, ni celui qui a remué son champ, n'a eu en vue la découverte du trésor ; seulement, comme je l'ai dit, il est arrivé que l'un a creusé là où l'autre avait enfoui ; ce n'est qu'un concours de circonstances. Un hasard peut donc se définir un événement qu'on n'a pas prévu, déterminé par un concours de causes étrangères à l'objet qu'on se propose. Or, cette combinaison de causes qui se rencontrent, c'est l'effet de cet ordre qui se déroule dans un enchaînement nécessaire, et, prenant sa source dans la Providence, assigne à chaque chose sa place et son moment.

Wenn jemand irgend etwas zu einem bestimmten Zwecke vornimmt und wenn er dann aus gewissen Gründen etwas ganz anderes als das Erwartete damit erreicht, so nennt man das einen Zufall; so z.B. wenn jemand, um seinen Acker zu bestellen, den Boden umgräbt und dabei eine Summe gemünzten Goldes findet. Hier scheint nun zwar ein Zufall vorzuliegen, aber in Wirklichkeit ist doch dies Ereignis durchaus nicht durch nichts bewirkt, es hat vielmehr seine ausreichenden Ursachen, deren unvorherzusehendes und überraschendes Zusammentreffen den Schein der Zufälligkeit erweckte. Hätte nämlich der Landmann seinen Acker nicht umgegraben und hätte nicht gerade dort irgend jemand sein Gold verscharrt gehabt, so wäre eben das Gold nicht gefunden worden. Die Ursachen des zufälligen Gewinns bestehen also darin, daß es den einander begegnenden und zusammenlaufenden Ursachen, aber nicht der Absicht des Handelnden entspringt. Denn weder derjenige, der das Gold vergrub, noch derjenige, der seinen Acker bestellte, hatten dabei die Absicht, daß das Gold in dieser Weise gefunden werde, sondern es trafen eben die beiden ganz selbständigen Ereignisse zusammen, daß dieser gerade an der Stelle grub, wo jener sein Gold verscharrt hatte. Wir gewinnen damit also die folgende Definition des Zufalls: Der Zufall besteht darin, daß durch eine auf ein bestimmtes Ziel gerichtete Tätigkeit ein ganz unerwarteter, durch verschiedene selbständige zusammentreffende Ursachen bewirkter Effekt erzielt wird. Das Zusammentreffen und das Zusammenwirken dieser Ursachen erfolgt auf Grund eben jener in unabänderlicher Verknüpfung bestehenden Ordnung, die, von der Vorsehung als von ihrer Quelle ausgehend, alles nach Ort und Zeit regelt und bestimmt.